

УДК 811.111'324

АРХІТЕКТОНІКА СУЧАСНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ТЕКСТУ

Хорошун О. О.

У статті зроблено спробу дати визначення “американської документальної літератури”, проаналізовано мовні особливості американської документальної літератури, виявлено характерні ознаки архітекτονіки документального тексту.

Ключові слова: американська документальна література, архітектоніка, документальний текст.

В статье предпринята попытка дать определение “американской документальной литературы”, проанализированы языковые особенности американской документальной литературы, выявлены характерные признаки архитектоники документального текста.

Ключевые слова: американская документальная литература, архитектоника, документальный текст

This paper is an attempt to define the “American nonfiction literature”; it analyzes the language features of American nonfiction literature; the characteristic features of the documentary text architectonics are revealed.

Key words: American nonfiction literature, architectonics, documentary text.

В останні роки лінгвістика тексту виявилась одним з найбільш актуальних напрямків сучасного мовознавства. Вивчаються тексти різних функціональних стилів, категорії тексту, процеси утворення текстів і їх функціонування. Стрімкому розвитку стилістики тексту в комунікативно-жанровому аспекті сприяло те, що література кінця ХХ – початку ХХІ століть стала періодом оновлення, змішання і народження різних видів і жанрів художньої творчості [9, с. 50]. Крім того, відбувається переосмислення літературних традицій, що призводить до появи гібридних жанрових форм [1, с. 40]. У ХХ сторіччі, коли жанрові відмінності усередині роману помітно розхиталися, документальні жанри стали “усвідомлюватися як самостійні літературні жанри” [17, с. 201].

Кінець ХХ – початок ХХІ століття принесли до літератури посилення документальних начал, що стало наслідком нового поштовху до посилення особистісного й публіцистичного начала в художній літературі. Белетристика висунула вимогу відкритості автора у творі, що призвело до інтересу критиків й письменників стосовно руху жанрових меж сучасної літератури [2, с. 354].

Унаслідок загострення соціальних і політичних проблем у США в 1960-1970-х років значно підвищився інтерес суспільства до політики і суспільного життя. Паралельно з художньою традицією розвивається і документальна література США [16, с. 13]. На її становлення більшою мірою вплинув бурхливий розвиток газет і журналів. Як зазначають критики, багато письменників прийшли у американську літературу з журналістики, серед них – У. Уйтмен, М. Твен, Б. Гарт, С. Крейн, Дж. Стейнбек. Саме це вплинуло на всю літературу США, національною особливістю якої став підвищений інтерес до факту, документу, невігаданих героїв і поєднання документального і художнього. Літературна ситуація ХХ століття найкраще ілюструє національну специфіку американської літератури, адже активний розвиток документальної літератури не міг не вплинути на художню прозу, що простежується через застосування прийомів документальної розповіді [15, с. 13]. Саме в літературі ХХ століття прослідковується дуалізм тенденцій: з одного боку, художня література прагне до публіцистичності, до фактографічної достовірності, з іншого боку, журналістика звертається до різноманітних прийомів белетристики [11, с. 27].

У цей час увагу дослідників привертає поява і широке поширення жанру документальної прози. З. І. Кирнозе пов'язує цей феномен з кризою роману в ХХ сторіччя [10, с. 102]. Існують різні підходи до визначення цього жанру:

1) документальна література заснована на реальних фактах, документальних свідоцтвах і розповідях очевидців, відтворює факти, нівелюючи художню вигадку. Не допускає вільного трактування подій і домислювання персонажів [12, с. 495];

2) документальна література прагне до максимально точного зображення фактів, їй притаманне фактографічне представлення світу. Достовірно відтворюються не лише основні факти, а й деталі дійсності. Приоритетного значення набуває документ, що сприймається як достовірне відображення життя [15, с. 6].

Местергазі О. Г. виділяє три смислових поля, на які поширюється поняття документальної літератури: “інтелектуальна література”, “масова література”, “документальна література” [13, с. 36].

Серед основних причин виникнення документальної літератури дослідники називають мінливість, катастрофічність, фантастичність самого життя, що випереджує уяву; вплив науково-технічної революції, точних методів пізнання; змагання з засобами масової інформації; прагнення створити правдиву картину світу [16, с. 27].

Документальна література має універсальний характер, завжди тісно пов'язана із життям людини, оскільки кожна епоха відкриває нове бачення оточуючої дійсності. Вона вбирає в себе усі елементи інших літератур (від мемуарної до наукової), запозичує у них композиційні прийоми, стильові чинники, багатство форм [4, с. 39]. Документальна література впливає на читача відбором фактів, їх співвіднесенням, коментарем, інтерпретацією. У документальну основу такого твору включаються літературні описи відображень реальності, спостереження автора як очевидця, учасника події, чи її коментатора [14, с. 45].

Архітектоніка (зовнішня композиція тексту) визначається як членування тексту на певні частини (розділи, підрозділи, абзаци і ін.), їх послідовність і взаємозв'язок [14, с. 45]. Зі зміною літературного змісту документальна література змінює і форму викладу матеріалу, адже традиційна структура вступ – основна частина – висновки у випадку документальної літератури не спрацьовує [19, с. 26].

Серед основних особливостей документальних творів дослідники називають включення реальних осіб і подій, що відбулись насправді, в канву художньо-організованого тексту. Щодо архітектонічних особливостей текстів документальної літератури можна виділити: 1) *сценічність* розповіді, матеріал вибудовується поступово, сцена за сценою, без довгих історичних коментарів, кожену сцену можна розглядати як окрему історію, зі своїм сюжетом, темою і метою; 2) *динамічність* розповіді, сцени швидко змінюють одна одну, переходячи від одного епізоду до іншого; 3) *розгорнутість діалогів*, скрупульозне відтворення персонажного мовлення, автор намагається передати найменші деталі, від жаргону і сленгу до звукоемітації [3, с. 26-27]; 4) *сплетіння* первинного *нарративу* з епізодами, що презентуються з позиції персонажів, тобто третьої особи, оскільки точка зору автора не відіграє провідної ролі і може відрізнятись від точки зору героя (персонажа) [18, с. 22-23]; 5) *деталізація*, опис з найменшими подробицями притаманних людині жестів, звичок, манер, рис характеру, ставлення до оточуючих тощо [3, с. 26-27]. Усі ці риси вказують на глибоку обізнаність автора у проблемі, що підіймається, і/ або його безпосередню участь у описаних подіях.

Для документальної прози ХХІ ст. характерною є “жанрова контамінація” тобто автор не намагається зберегти “чистоту жанру”, а використовує в одному творі декілька різновидів художньої документалістики [7, с. 6]. Вона поєднує у собі репортаж, оповідні техніки і стилістичні стратегії, характерні для художньої літератури, тобто автор використовує реальних людей в якості головних героїв свого твору і реальні події, що обґрунтовуються документами і реальними фактами [19, с. 19]. Наявність фактичного матеріалу, хронологічно точних дат, часу і місця допомагають читачу зануритись у вир подій, про які йдеться й стати їх безпосереднім учасником. Документальна література намагається показати життя, не забарвлене вимислом письменника. Проте відсутність вимислу не означає

відсутність структурної організації. Цьому допомагає специфіка документального відношення до дійсності. Важлива риса документальності – не просто показ фактів, а правильне їх осмислення, пошук сутності явищ і тенденцій розвитку [5, с. 6]. Мова документальної літератури відіграє не менш важливу роль, ніж форма інтимізація твору, що відбувається за рахунок відвертості автора з читачем, адже стиль викладу матеріалу простий, неофіційний, часом грубий, але доступний і зрозумілий, [18, с. 22-23] що сприяє завоюванню повної уваги читача.

Отже, документальне начало у американській літературі є відносно новим явищем, питання остаточного визначення кордонів даного напрямку потребує уточнення як з позиції літературознавства так і лінгвістичних розвідок.

Література

1. Ахметова Г. Д. Языковое пространство художественного текста (на материале современной русской прозы) / Г. Д. Ахметова // Учебное пособие. СПб: Реноме, 2010. – 244 с.
2. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 810 с. – С. 354.
3. Вульф Т. Новая журналистика и Антология новой журналистики под редакцией Тома Фульфа и Э. У. Джонсона / Том Фульф; [пер.с англ. Д. Благова и Ю. Балааяна]. – СПб.: Амфора. ТИД Амфора, 2008. – 574 с.
4. Галич О. А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи : Монографія / О. А. Галич. – Луганськ : Знання, 2001. – 246 с.
5. Грегуль Г. Українська біографічна проза першої половини ХХ століття: жанровий аспект (за творами В. Петрова, С. Васильченка, О. Ільченка, Л. Смілянського): Автореф. дис. канд. філол. наук. – К., 2005. – 19 с.
6. Жанри і стилі в історії української літературної мови. – К.: Наук, думка, 1989. – 293 с.
7. Иванова Н. Б. По ту сторону вымысла / Н. Б. Иванова // Знамя. – 2005. – № 11. – С. 58.
8. Игнашов А. В. Зарубежные и русские источники в работе автора над художественно-документальным произведением: литературно-исторические аспекты изучения проблемы: автореф. дис. канд. филол. наук / А. В. Игнашов; Самар. гос. пед. ун-т. – Самара, 2009. – 22 с.
9. Кайда Л. Г. Композиционная поэтика текста: монография / Л. Г. Кайда. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 408 с.
10. Кирнозе З. И. Дневник писателя во французской литературе 20 - 30-х годов ХХ века: дневники Франсуа Мориака / З. И. Кирнозе. // О художественно-документальной литературе : сборник. Вып. 1 / ред. П. В. Куприяновский. – Иваново : Ивановский гос. педагогический институт им. Д. А. Фурманова, 1972 – С. 201 – 213.
11. Коновалова Ж. Г. “Американская мечта” в художественно-документальной литературе США второй половины ХХ века: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.01.10/ Коновалова Жанна Георгиевна. Казань, 2009. – 213 с.
12. Литература и язык. Современная иллюстрированная энциклопедия. / Под редакцией проф. Горкина А. П. – М.: Росмэн, 2006. – 1683 с.
13. Местергази Е. Г. Литература нон-фикшн / non-fiction: Экспериментальная энциклопедия. Русская версия [Текст] / Е. Г. Местергази. – М.: Совпадение, 2007. – 327 с.
14. Николина Н. А. Филологический анализ текста: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Н. А. Николина. – М.: Академия, 2003. – 256 с.
15. Симонова Т. Г. Мемуарная проза русских писателей ХХ века: поэтика и типология жанра: Учеб. пособие / Т. Г. Симонова. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 119 с.
16. Стеценко Е. А. Документальная проза / Е. А. Стеценко // Основные тенденции развития современной литературы США – М.: Наука, 1973 – 398 с.
17. Цвайг Г. М. Развитие жанров художественно-документальной литературы // Художественно-документальные жанры. (Вопросы теории и истории) – Иваново: Ивановский гос. пед. инст. им. Д. А. Фурманова, 1970. – 318 с.
18. Kramer M. Breakable rules fro literary journalists / M. Kramer // Literary Journalism: A New Collection of the Best American Nonfiction / ed. by N. Sims, M. Kramer. – New York: Ballantine, 1994. – P. 21-34.
19. Merljak Zdovc S. Literary Journalism in the United States of America and Slovenia Lanham / S. Merljak Zdovc. – Maryland: University Press of America, 2008. – 146 p.